

Судбина партијске војске

Др Миле Бјелајац

(Приказ књиге проф. др Мирослава Хаџића, Судбина партијске војске, Самиздат Б-92, Београд 2001)*

У средишту Хаџићевог интересовања је колапс Југословенске народне армије (ЈНА), анализа њене наследнице – Војске Југославије (ВЈ), посебно у контексту политичких односа унутар Србије и СР Југославије, и неопходна реформа Војске. Будући да активно учествује у пројектовању предлога трансформације, аутор је на терену веома осетљиве дневне политике. Ако се упореде теме које обрађује и хронологија настанка текстова, запажа се да је аутор започео с актуелном аналитиком као професионалац, потом се определио за осврт на историјски пређено раздобље, уводећи и продубљено теоријско разматрање, да би се поново, у последње време приклонио разматрању актуелних, готово дневних проблема. Но, ту је и једна врста аналитичке синтезе тог целокупног периода.

Књига *Судбина партијске војске* је зборник девет претходно објављених текстова, у периоду од 1990. до 2001. године, и два први пут објављена текста: „Преображај СКЈ и проблеми доградње Концепције општенародне одбране“ (1990); „Тешкоће одређења садржаја појма морално-политичко стање“ (1990); (необјављено) „Постсоцијалистичка трансформација војске“ (1993); „Немоћ војне моћи“ (1994); „Ратни удео ЈНА“ (1994); „Српски крај југословенске војске“ (1995); „Армијска употреба траума“ (1996); „Јавне ћутње о Војсци Југославије“ (1999); „Цивилна контрола над Војском Југославије“ (2000) и „Мањак претпоставки за демократску контролу Војске Југославије“ (2001), „Од пушке до стројнице“ (необјављено). Засебна и готово комплетна

* Проф. др Мирослав Хаџић афирмисани је аутор на пољу аналитике војно-цивилних односа у СР Југославији и аналитичар последње фазе у историји Југословенске народне армије. Професор је на Факултету политичких наука у Београду и директор Центра за војно-цивилне односе. Уредио је два зборника о демократској контроли војске и полиције, и аутор је бројних чланака који су објављени деvedесетих година у земљи и иностранству.

мала студија проблема је предговор. С обзиром на то да је писан пред само предавање књиге у штампу, судимо да су ставови које садржи оно највише што је аутор досегао у промишљању те проблематике. Сви ти текстови су добили потпуни смисао у одлично формулисаној структури књиге која омогућава читаоцу да се лако оријентише: „ЈНА и друштвена криза“; „Армијски пут у рат“; „Потрага за новим идентитетом“ и „Војска Југославије на размеђу кризе“.

Хаџићеви радови су настајали у току кризе југословенског друштва. Осим што је анализирао и пратио, аутор је, истовремено, био и аналитичар све бројнијих радова који су били покушаји да се та криза представи или тумачи. Знано је онима који се баве сличним подухватима да је постало готово немогуће обухватити све приступе, односно сваки рад, јер се они већ броје на хиљаде, али ту су и они који представљају највеће, најпретенциозније захвате и на основу којих се, у крајњем, формира садашње стручно и политичко мњење. Аутор је успео да идентификује најважније правце и њихове најистакнутије представнике, и да их, на извештајан начин, групише и оцени.

Већини страних аутора, па и Џејмсу Гау, експерту Хашког трибунала, професору из Лондона, аутор упућује оправдан приговор за олако објашњење предодређености ЈНА да ступи у политички савез с ондашњим политичким вођством Србије и заметне рат. Уместо продубљене анализе, сведоци смо, пише Хаџић, употребе тзв. „општих места и упрошћених оцена о токовима и мотивима њеног ратног ангажмана. ... У таквим се приступима тачка ослонаца изводи из партијског порекла и идеолошког бића војске. Њен клијентски статус и деценијска лојалност Брозу добијају аксиоматски статус ... Контекстуални су аргументи потом произвођени олаким усвајањем почетног пропагандног клишеа о наводном (пред)ратном сукобу словеначко-хрватских демократа и српских бољшевика... Централни аргумент (је) грађен на једнозначно поиманој (пред)ратној симбиози војног и српског врха ... (а) као главни доказ често (је) коришћен висок проценат Срба у ратном и старешинском саставу ЈНА. Из тога су ради ојачавања ударне тезе потом извучене паралеле са војском Краљевине Југославије у намери да се докаже континуитет српске доминације над војском а тиме и над Југославијом. Тиме је припреман селективан доказни материјал за имплицитно и експлицитно грађење тврдње о неизбежности српско-војног спрезања уочи и током рата. Био је то ослонац за лагодно доказивање српско-армијске агресије на Словенију, Хрватску и БиХ. Потом су по истом кључу течно ишчитаване ближа и даља прошлост Југославије ради доказивања неодрживости ове државе“. Такве анализе, напомиње аутор, садрже и премису и закључак да је спрега Милошевића и генералског врха ЈНА била неизбежан и фаталан узрок рата. Хаџић је критичар једностраних приступа том проблему како у самој Србији, тако и у земљама наследницама,

чиме је само стимулирана продукција методских и пропагандних стереотипија. Ауторова критика показује да је један од кључних разлога за такав приступ непознавање ЈНА, њене историје и њеног бића. На супрот томе, он указује на то како је ЈНА, деловањем свих актера југословенске кризе, дошла у изнудицу да се 1991. све више окреће и усаглашава са лидерима Србије.

За разлику од већине страних, па и дела домаћих аналитичара, Хаџићево становиште је да почетком 1991. године војни врх није имао прецизно дефинисан ниједан елемент за употребу армије. „Он није прво могао поуздано да утврди против кога ће евентуално морати да употреби армијску силу. Генерали су и даље гајили наду да веза између националистичких елита и маса није чврста. Они су рачунали да ће непосредна ратна опасност заведене народе отрезнити, а војну интервенцију свести на одстрањивање носилаца власти“. Због лоше процене нужно су, пише Хаџић, следили погрешни задаци и недостижни циљеви. Тако је војни врх осудио војску на чекање а будућим противницима препустио избор времена, места, облика и циљева напада. „Дошавши у реактивну позицију“, каже аутор, „војни је врх био приморан да стално рedefинише и редукује списак тренутних и будућих циљева и задатака ЈНА ... Војни је врх током политичког финаша кризе за кратко време од одбране социјалистичке и федеративне Југославије, као и заштите њених спољних и унутрашњих граница па преко чувања мира до коначног политичког решења и спречавања међунационалних оружаних сукоба, односно раздвајања сукобљених страна био стигао до тога да заштиту војних јединица прогласи примарним задатком ЈНА. Да за војску буде још теже, генерали су пропустили да предуму довољне мере за заштиту својих јединица ... Они су, стога, стално били принуђени да под притиском догађаја и својих лоших процена *ad hoc* дефинишу задатке ЈНА“ (стр. 22–23).

Каква је то елита, која је то група унутар саме ЈНА била недорасла догађајима и која је свим југословенским народима, укључујући и српски народ, испоставила тежак историјски рачун? То је управо тема коју је аутор покушао да анализира и да своје закључке презентује читаоцима. Речник је помало оштар, али вероватно је понекад тешко хладно и смирено гледати наличје једне бирократске, инертне организације, уздизање и селекцију кадра у дугом мирнодопском трајању, далеко од ратних искушења.

Поред политичко-безбедносних критеријума, „На делу је била пета генерација војних медиокритета дестилирана уходом партијско-полицијским поступком“ (стр. 29), на селекцију је утицала и воља претпостављених, који су могли да се руководе личним, завичајним, националним или интересним преференцијалима. То је довело, према аутору, до негативне селекције и каријеризма. Суженом социјалном основом питомаца, увођењем војних гимназија, шездесетих година, где су се формирала деца од своје 14. или 15. године, и произвођењем

официра из подофицирских редова створена је ситуација у којој је било могуће да 1990–1992. године на важним положајима буду генерали бивши подофицири. „Тиме је принцип беспоговорне послушности, који су они дрилом стицали у подофицирским школама, био изведен до врхунца“ (стр. 257). Своје закључке аутор допуњује многим примерима празног формализма у стицању научних звања магистра и доктора, преписивања или потписивања радова (псеудоинтелектуализам), доделе одликовања и диплома не по стварним заслугама, већ по квотама, што је потпуно обесмислило те институте. Све је то имало велике негативне последице. Генерали – адмирал, међу којима су, према аутору три најодговорнија војна руководиоца Кадијевић, Бровет и Аџић, па и читав официрски кор, ментално и емоционално конфузан, све до јуна 1991. скривао се иза плашта „монолитне ЈНА“.

Можда ће неко закључити да је, у вези с тим, Хаџићев приступ личан, да је он огорчени савременик који је гледао један број оснионих генерала око себе ужаснут њиховом кратковидошћу пред наступајућим догађајима. Међутим, то је његов аутентичан доживљај, који у свом раду излаже суду јавности, то је његово право, као и оних који су покушали да се оправдају у претходним биографским делима (Кадијевић, Мамула). Оцени ће бити изложена и његова тврдња да је све могло бити предвиђено с великом поузданошћу ако не 1987, оно сигурно 1990. године (стр. 29).

Као аналитичар најновијих прилика, аутор остаје скептичан према новим генералима, тако да га је изненадио њихов „заокрет“ октобра 2000. године. Сматра да се политичке партије окупљене у ДОС-у ни сада, ни у својој опозиционој фази нису озбиљно бавиле реформом војно-цивилних односа. Изузетак су, према њему, предизборна обећања или лицитирања са дужином војног рока, или уопштене пароле о стварању „мање али ефикасне војске“. Разлог за ћутњу види, поред осталог, у општем недостатку специјалистичких знања из области војно-цивилних односа. Као доказ за то наводи чињеницу да у високошколском систему никад нису конституисане посебне научне дисциплине – војна социологија, војна психологија, војно право и друге, које би помогле да се разуме сложеност тог односа, те је тешко „нестручном“ цивилном чиниоцу да оствари квалитетну демократску контролу.

Своје виђење препрека устројству демократске контроле Хаџић је изложио веома детаљно (стр. 252–279). У најкраћем, то су негативно кадровско наслеђе и недоследност највише правне (уставне, у првом реду) регулативе. Решења се сама по себи намећу; војска, као затворен систем, треба да постане транспарентна организација, а највиша законодавна решења – веома прецизна и недвосмислена. Такође, ваљало би докинути клијентски однос између највише власти (лидера) и највишег официрског кадра. Мада Хаџић нуди као решење и одрицање од употребе војске у заштити уставног поретка (што би пред-

стављало готово преседан), дозвољава и могућност да се таква уставна одредба задржи под условом да се прецизно одреди захват појма „уставни поредак“, као и облици његовог угрожавања, и законски прецизно одреде процедуре доношења одлука, надлежност највиших органа, и слично (стр. 277).

Тема којом се аутор бави смештена је, такође, у контекст проблема грађења и рушења легитимитета оружаних снага како у СФРЈ, тако и у СР Југославији. Наглашена је сва погубност употребе идеолошког одређења идентитета без обзира о коме је реч, па макар и у изнудици (на пример, хитно окретање старим српским традицијама и цркви). Аутор уочава сву тежину позиције војске која се труди да сачува државни оквир који јој даје легитимитет, а он се из дана у дан крњи, распада, те војска постаје војска без државе, у непрекидној потрази за ослободом (па у коначном и егзистенцијалним). Наиме, недефинисаност територија садашње државе стална је препрека и за њен легитимитет и за реформе.

Аутор је, због потребе да класификује литературу у којој је третирана судбина ЈНА и њена улога у трагичном крају Југославије, неке књиге назвао „алиби књигама“ а друге продукцијом на трагу „теорије завере“ и епигона Слободана Милошевића. Међутим, сва проверљива сазнања или саопштења заснована на важним интерним изворима треба пажљиво користити као драгоцене доприносе у времену када су нам многи други извори недоступни. У таквим случајевима мање је значајна идејна или лична мотивисаност аутора или мемоаристе. Такође, у временима када је историја у току ваља бити суздржан у олаком одбацивању појединих радних хипотеза због тога што на први поглед изгледају неуверљиво. Савременици, аналитичари, често су на мукама приликом реконструисања мотива актера, а на праву аргументацију треба чекати оне дуге рокове, од тридесет или четрдесет година, када се поједини важни национални архиви отварају за консултације. Аутор и сам каже да је домет сазнања и даље ограничен због недовољне поузданости доступних чињеница, те да озбиљним увидима и даље измичу узрочно-последичне везе. На крају недвосмислено утврђује да „мањак поузданих чињеница отежава анализовање ратног деловања појединих актера, те тиме и реконструкцију њихове војно-политичке тактике, а поготово стратегије ... још нема довољно доказа да је иједан од локалних актера имао унапред целовиту и разрађену стратегију“ (стр. 24).

Књига *Судбина партијске војске* представља вредно штиво, неопходно нашој политичкој култури, богато dobrим запажањима, аналитиком и прегрштом идеја над којима ваља размишљати. Њени садржаји су окренути једнако онима у Војсци и онима у друштву, али су и допринос расправи међу бројним аналитичарима југословенских војно-цивилних односа у иностранству.